

Vytauto Didžiojo sarkofagas

Donatui Malinauskui nedavė ramybės dar 1914 metais iškilusi į viešumą Vytauto palaikų problema.

2001 metais Giedriaus Viliūno straipsnyje *Vytauto Didžiojo kultas tarpukario Lietuvoje*⁶⁷⁵ rašoma, kad *Vytauto Didžiojo kultas yra vienas labiausiai intriguojančių 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos politinės kultūros reiškinių. Tai bene didžiausia naujųjų laikų Lietuvos istorijoje simbolinė akcija, išjudinusi plačius gyventojų sluoksnius ir palikusi neišdildomus pėdsakus lietuvių mentalitete, politinių ritualų ir nuorodų sistemoje, netgi peizaže*⁶⁷⁶.

1927 metais Donatas Malinauskas papasakojo *Lietuvio* redakcijai seną istoriją, kaip buvo apiplėštas Vytauto kapas: *Jei norėtume kad ir trumpiausiai šia tema kalbėti, tai ir tada tektų ištisą knygą parašyti. Tuo tarpu čia tepasitenkinsime bent pora ryškiausių visai netolimos praeities pavyzdžių. Šit, kai tikrai mūsų tautos Akropolis, kurio, be abejojimo, yra pagarsėjęs Vilniaus Pilies kalnas, buvo pavestas valdyti miesto tarybai su p. Venclavskiu priešaky, tuojau pradėta jis išnaudoti taip, kad užsilikusiam Gedimino kalno pilies bokšte vietoj muziejaus buvo įsteigta kažkokia „arbatinė“, teršusi tą bokštą didžiulėmis smuklės išvaizdos iškabomis, reklamavusiomis daugiau visuomenės nekultūringumą, negu tuos šlykščius produktus, nuo kurių padoresnė publika, pasipiktinus, tik nusigriždavo. O kai gerbiamas mūsų vilnietis p. Donatas Malinauskas gerai tą vandalizmą išpliekė ir atatinkamas fotografijas nusiuntė vienam dideliame laikraščiu pailustruoti, p. Venclavskis, smarkiai supykęs, pavedė miesto kanalizacijos darbų vedėjui p. Šenfeldui įtaisyti tame kalne, suprask, naudingesnę įstaigą – vandens rezervuarą su presijos bokštu tuomet projektuotiems miesto vandentraukiams... Ir kai, nežiūrint griežčiausių protestų, galų gale jam pavyko gauti tam gubernatoriaus p. Veriovkino leidimas, teko mums šauktis net į caro archeologijos komisiją Petrą, kad galutinai uždraustų. Po to buvo liepta konservuoti griuvėsių liekanas, kas taip pat tebuvo daroma tik dėl žmonių akių, būtent pakasus iš apačios užsilikusio bokšto pamatus ir palikus juos tokiam stovy, kad dabar jiems gresia aiškus pavojus galutinai sugriūti.*

Nepavykus sakytu būdu suprofanuoti tą taip brangią lietuviams vietą, 1918 m. pavasarį, tuojau po paskelbimo Vilniuje Lietuvos nepriklausomybės, kai ant Gedimino pilies bokšto plėvesavo jau trispalvė lietuvių vėliava su Vytimi, vienas gana pagarsėjęs Vilniuje gaujos atkakliausių lenkintojų, tamsių gaivalų padedamas, ėmė platinti mieste gandus, esą, ant to kalno buvę rasti kažkokio lenkų sukilėlio kaulai, ir rinkti pinigus kryžiui ten pastatyti. O ant to kryžiaus turėjęs būti skambus parašas, kurs būtų skelbęs tą kalną noriai lankančioms minioms karštą lenkų patriotizmą...

Nežinau, ar beturime dar nors vieną mums brangesnę tautos relikviją už didžiausio mūsų monarcho Vytauto kaulus, palaidotus jo paties pastatindytoje Vilniaus katedroje? Ir nežiūrint tokių milžiniškų jo palikimų jo karsto koplyčiai ir dvylikai kunigų išlaikyti – kunigų, kurie turėjo kasdien laikyti ten mišias, - laikui bėgant, visa tai sunyko, kad jau vyskupas Protosevičius, valdęs Vilniaus dieceziją apie pusantro šimto metų po Vytauto mirties, baigdamas naikinti visus paskatiniojo atminties paminklus, ne tiktai perdirbo į savus visus jo ženklus ir herbus ant jo paliktų Vilniaus katedrai brangių dovanų, bet net įsakė patį save palaidoti nebe vyskupų kriptoje, bet Vytauto karsto rūsy. Protasevičiaus papėdiniai baigė tą naikinimo darbą lig pat galo ir taip rūpestingai nutrynė visas Didžiojo Vytauto atminties žymes, kad pereitą šimtmetį jau tik iš juodos marmurinės lentos sienoje tegalėjai patirti, kad kadaise kažkur apie tą vietą kaulų palaidotų būta, nes įėjimas į rūsį buvo taip rūpestingai grindimis uždengtas, kad niekas jau nebegalėjo jo rasti.

Visai atsitiktinai tiktai senelis Jonas Gira, daug nusipelnęs katedros zakristijonas, kuo rūpestingiausiai ėjęs tas pareigas penkiasdešimt kelis metus, dasiprotėjo, kurioje būtent vietoje turi būti įėjimas, ir patikėjo tai savo viršininkui – katedros kustušui kun. Kurčiauskui [Kurčevskis], kuris tuojau pasidalino ta naujiena su savo draugu gydytoju Zahorskiu. Tatai buvo neilgai prieš pradėdant ruošti švesti Žalgirio laimėjimo 500 metų sukaktuves.

Ir šit, vieną dieną po pietų staiga atvyko į katedrą kun. Kurčiauskis, su ponu Zahorskiu, kun Savickiu ir keletu darbininkų ir, įsakęs uždaryti bažnyčią ir pašalinti visus jos tarnautojus, paliekant tiktai zakristijono sūnų, kuriam uždraudė išeiti iš zakristijos, pasiėmė senelį Girą, pradėjo laužtis į karsto rūsį. Zakristijonui protestuojant, kad exhumacia tegalima daryti tik tam tikromis aplinkybėmis, būtinai laikantis tam tikrų formalumų, su tam tikru ceremonialu ir prie liudininkų, bet ne vogčia ir slaptai, – jam buvo atsakyta, kad ne jo dalykas mokyti kunigą prelatą ir kustošą, o slaptai tai daryti esą reikalinga, atsižvelgiant į maskolių caro valdžią, kuri galinti neleisti. Nesuvokdamas, kaip dar būtų galėjęs daugiau priešintis savo vyriausybei, tas doras žmogelis turėjo palikti tiktai nebyliu liudininku to plėšikiško

užpuolimo, įsilaužiant į karsto rūšį, iki pagaliau neteko jėgų. Mat, kai tikrai įėjo į rūšį, jis kuo aiškiausiai pamatė du šalia viens kito stovėjusius karstus, bet jam nė iš akių jų neišleidžiant, staiga abu karstai išnyko, nes jiedu buvo jau taip sutrūniję, kad nuo įsiveržusio oro bematant abu į dulkes subyrėjo. Tatai taip jį išgąsdino, kad iš rūšio teko jį apalpusį išnešti. Vėliau jis tematė, kaip buvo surinkti į medinę nuo makaronų dėžę kaulai ir išnešti paskum į rūšį, esanti už didžiojo altoriaus, ir kaip p. Zachorskis, pasiėmęs iš zakristijos seną kamžą, įsirišo į ją iš karsto rūšio išneštus į laikraščius įvyniotus kažkokius metalinius daiktus, kuriuos pasiėmė su savim, išeidamas apie 11 valand. naktį iš bažnyčios.

Be paliovos sąžinės graužiamam kas toliau gali atsitikti su iš Vytauto karsto išneštais jo kaulais, tam doram zakristijonui taip suiro nervai, kad bemaž visiškai nebegalėjęs daugiau miegoti nei valgyti. Negalėdamas nusiraminti, jis atėjo vieną dieną pas p. Donatą Malinauską, kuriuo visiškai pasitikėjo, ypač po to, kai šis sugebėjo priversti pirmą buvusį katedros kustušą prelatą Gerasimavičių sugrąžinti į tą pat katedrą jau buvusi išvežta iš jos Vytauto portretą, – ir prašė išklaudyti tą baisią paslaptį, kurią ir jam tesiryžo patikėti tiktai su sąlyga, kad iškilmingai būtų pažadėta laikyti tatai paslaptį bent iki jo mirties, kurios jis netrukus tikėjosi. Gavęs sutikimą, jam viską kuo smulkiausiai papasakojo, prašydamas rytojaus dieną sutartą valandą susitikti su juo suodely prie katedros, kad galėtų jam parodyti viską, kas dar buvo likę.

P. Malinauskas tuo būdu matė Vytauto ir Protasevičiaus kaulus, supiltus jau į dėžę, ir išilgai visos Vytauto kaktos, truputį įžambiai, tebebuvo dar liekana jau sutrūnijusio papuošalo šniūrelio, ant kurio aiškiai buvo matyti dar tebeblizganti, be abejojimo, nuimtos karūnos žymė. Tuo tarpu ant Protasevičiaus galvos buvo nedidelė ir nevisai sutrūnijusi tiktai jo vyskupiška kepurėlė.

Baisiausiai viso to, ką savo akimis pamatė, sujaudintas, p. Malinauskas tiesiog bėgte išbėgo iš katedros toli už miesto, stengdamasis bent fiziškai nuvargti ir nuo žmonių pasišalinti. Sugrižęs nebeiškentė nepasidalinęs tatai su d-ru Basanavičium, įprašęs jį garbės žodžiu laikyti paslaptį, iki numirs Gira.

Gira netrukus, maždaug po metų, ir pasimirė. Ir kai netrukus po jo mirties pasklido žinia apie kažkokią paslaptigą karūną ir šalną, padėtus Krokuvos Vavelio skarbyne, d-ras Basanavičius pareikalavo iš p. Malinausko leisti jam nebelaikyti ilgiau paslapties ir, gavęs sutikimą, kreipėsi į prokurorą, prašydamas ištirti tą bylą ir nusikaltėlius patraukti tieson.

Tuo tarpu Vilniaus apygardos teismo prokuroras, kažkoks Akermanas, pavedė tą bylą taip, kad kuo greičiausiai patyrė apie ją asmenys, iš kurių galima buvo tikėtis už pėdsakų nutrynimo didelio atlyginimo. Kiek jis už tai gavo, nelengva pasakyti, bet žinoma tėra, kad tas jo biznis labai blogai jam teapsimokėjo. Nes, kai jis atsiuntė pas p. Malinauską kažkokį ponelį, kuris prisistatė kriminalinės policijos viršininku Tiškevičium ir paprašė duoti jam toj byloj savo parodymą, tai p. Malinauskas pareiškė, kad po to visko, kas įvyko, ne tik nesuteiks jam jokių žinių, bet dar prašys aukštesnę vyresnybę ištirti pono prokuroro bešališkumą ir kad į jo atsiųstus paklausimus atsakys tiesiog tiktai aukštiesiems teismo valdininkams. Netrukus po to Akermanas, stegdamasis išsisukt iš tos bylos, turėjo baigti savo teismo karjerą ir eiti savanoriu į frontą.

Tuo tarpu Vytauto karsto apiplėšėjai buvo taip pasitikėję tuo savo protektorium, kad paskutinėmis dienomis, jam dar tebesant prokuroru, vienas labiausiai toje byloje įsivėlusiu – p. Zahorskis pagrasė vienam Vilniaus lenkų laikraštėly, net p. Malinauską trauksiąs tieson, į ką tačiau šis atsakė valdžios organe, kad tatai telaiiko tik bergždžiu pasigyrimu, ir įrodymui, kad Zahorskis neišdrįs tuo reikalu traukti jį į bet kurį teismą, pasisiūlė eiti lažybų iš gana didelės pinigų sumos visuomenės tikslams. P. Zahorskis tačiau turėjo po to nutilti, nes gerai žinojo, kad dar tebegyvena Vytauto kaulų kuklaus gynėjo Giros sūnus, kuris taip pat buvo ne mažai matęs.

To biauraus nusikaltimo žymėms nutrinti daug vėliau paskum buvo sufabrikuotas kažkoks „aktas“, kuris, kaip ir anie Vytauto kaulai neva tai buvęs drauge įdėtas į bendrą karstą su Protasevičiaus kaulais ir paliktas karsto rūšy⁶⁷⁷.

Vytauto Didžiojo pagerbimas susilaukė išskirtinio Lietuvos visuomenės dėmesio. 1928 metais lapkričio 13–15 dienomis Lietuvos vyskupų konferencija priėmė nutarimą sudaryti katalikiškos visuomenės komitetą Vytauto Didžiojo jubiliejui rengti. 1929 metais balandžio 14 dieną JE Kauno arkivyskupas metropolitas Juozapas Jonas Skvireckas vadovaudamasis minėtos konferencijos nutarimu sudarė Bažnytinį komitetą LDK Vytauto Didžiojo sukaktuvėms paminėti, kurio pirmininkas buvo prel. Jonas Mačiulis-Maironis, vicepirmininkas – kan. Juozas Tumas, sekretorius – kun. M. Vaitkus, išdininkas – kun. dr. St. Ūsorius, nariai – prel. Kazimieras Šaulys, prel. Aleksandras Dambrauskas, prel. P. Januševičius, kan. B. Čėsnyš, kan. Povilas Dogelis, kan. Stasys Jokūbauskis, kan. P. Penkauskis, kan. P.

Kuraitis. Vienas iš komiteto numatytų uždavinių – pagerbti Vytauto vardą bažnyčiose, kurių atsiradimas sietinas su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, pastatyti paminklines lentas arba biustus⁶⁷⁸.

Donatas Malinauskas 1929 metais, artėjant Vytauto Didžiojo jubiliejui, pas skulptorių Vincą Grybą užsakė sarkofagą, tačiau skulptoriui neteko šio sumanymo įgyvendinti, kadangi LDK Vytauto palaikai, anot tuometės lenkų spaudos, nebuvo surasti, o Katedros požemius tyrinėjęs architektas prof. Juliušas Klosas (Juliusz Klos), pasakojama, buvęs rastas nužudytas. Sarkofagas turėjo būti pastatytas Vilniaus katedroje, prie sienos, kaip šventovių viduje statomi tradiciniai antkapiai⁶⁷⁹.

1929 metais gegužės 14 dieną *Lietuvos aide* Donatas Malinauskas straipsnyje *Kuo dera neatidėliojant pradėti Vytauto Didžiojo penkių šimtų metų mirties sukaktuvių pagerbimą*, iškėlė idėją pagaminti karstą Vytauto palaikams. Karstui pagaminti jis paaukojo 1000 litų⁶⁸⁰. Jeigu lenkai neleistų sarkofago su Vytauto palaikais pastatyti Vilniaus katedroje, Donatas Malinauskas buvo įsitikinęs, kad jis galėtų būti pastatytas Kauno bazilikoje arba Karo muziejuje, *laukdamas drauge su visa tauta iškilmingo neišvengiamo sugrįžimo į senąją, garbingąją sostinę*⁶⁸¹.

Pirmieji į Donato Malinausko kvietimą atsiliepė šauliai, birželio 13 dieną *Trimite* paskelbė publikaciją *Girtinas ir remtinas sumanymas*⁶⁸². Donatas Malinauskas, sužavėtas karštu Šaulių sąjungos pritarimu jo idėjai⁶⁸³, siekė, kad šiai organizacijai būtų patikėta rinkti lėšas Vytauto karstui pagaminti. Prasidėjusiose diskusijose spaudoje A. Dėdelė pastebi, kad karsto pagaminimas negali būti *vieno ar dviejų žmonių rūpesnis! Tai yra visos mūsų tautos ir visų Lietuvos piliečių gyvas reikalas*⁶⁸⁴.

Petras Rimša apsiėmė padaryti miniatiūrinį sarkofago projektą⁶⁸⁵. Donatas Malinauskas birželio 10 dieną straipsnyje *Dėl Vytauto Didžiojo iškilmių vyriausiojo komiteto* priminė *Lietuvos aido* skaitytojams, kad banditiškas Vytauto Didžiojo kapo apiplėšimas buvo įvykdytas 1910 metais per 500 metų Žalgirio mūšio pergalės jubiliejų⁶⁸⁶. Donatas Malinauskas negalėjo suvokti, kodėl tokiam svarbiam reikalui yra abejingas Vyriausiasis Vytauto Didžiojo komitetas⁶⁸⁷. O štai dar akibrokštas – okupuotame Vilniuje leidžiamas ir Juliaus Naviko redaguojamas *Vilniaus Rytojus* liepos 13 dieną išspausdina keistoko turinio žinutę *Vytauto grabas: „Lietuvos Aidas“ teisingai yra priešingas p. D. Malinausko sumanymui; minint Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Vytauto mirties 500 metų sukaktuves, perkelti jo palaikus iš Vilniaus katedros į Kauną. Prieš karą dar p. D. Malinauskas daug buvo rašęs Vilniaus spaudoje apie Vytauto Didžiojo grabo suradimą Vilniaus katedroje ir apie slaptą ten rastos karūnos persiuntimą į Krokuvą. Tikrai tais metais į Vavelio katedros zakristiją atvežta iš Rusijos graži karūna ir šalmas. Rodantieji tos bažnyčios turtus keleiviams aiškino, kad neseniai (tai buvo prieš pat karą) atvežta tai iš Rusijos ir atvežusieji prašę 40 metų laikyti paslapyje iš kur tie daiktai atvežti. Gal sąryšy su šių metų arkivyskupo Kliučinskio palaidojimu Vytauto Didžiojo rūsyje davė progos p. Malinauskui vėl susirūpinti Vytauto D. palaikais, bet jo sumanymas pervežti tas lietuvių tautos relikvijas kur kitur iš Vilniaus yra nerealus*⁶⁸⁸. Nors straipsnyje nenurodyta konkreči *Lietuvos aido* publikacija, reikia manyti, kad taip įvertintas 1929 metų liepos 6 dienos rašinys *Vytauto jubiliejui artėjant*⁶⁸⁹.

1929 metų rugpjūtį Vytauto Didžiojo komitete taip pat nebuvo sutarimo dėl sarkofago. Vieni manė, kad reikia prašyti lenkų vyriausybės leidimo Vytauto Didžiojo kaulų liekanoms surinkti ir iškilmingai palaidoti, kitų nuomone, *geriausia būtų padirbdinti sarkofagą ir palikti čia pat Kaune tuščią, nes lenkams lankstyti nepatogu*⁶⁹⁰. Lenkai stebėjo Donato Malinausko veiksmus ir stengėsi įtikinti Vilniaus visuomenę, kad jis klysta, nes esą dėl Vilniaus katedros perstatinėjimų buvo užmiršta Vytauto Didžiojo palaidojimo vieta, ir galiausiai jis nėra joks archeologas⁶⁹¹.

Maža to, *Dziennik Wileński* apkaltino Donatą Malinauską ir *Kauno lietuvius* sumanymu parsigabenti Vytauto Didžiojo palaikus į Kauną⁶⁹².

Donatas Malinauskas linkęs veikti, tačiau jo nebuvo Vytauto Didžiojo komitete⁶⁹³.

Sarkofagas ir jubiliejus – lenkų akimis, tai tik politika. Jie niekada nepraleidžia progos lietuvių pamokyti. *Lietuvos aido* straipsnyje *Dar Vytauto „gerbėjai“* rašoma: „Krokuvos „Czas“, polemizuodamas su „Lietuvos Aidu“, bando paspekuliuoti Vytauto Didžiojo vardu jo sukaktuvių progą. (...) „Czas“ laiko, esą, būtų klaidinga ir nedovanotina, jei Lenkija, pataikaudama lietuvių šovinizmui, užmirštų apie Vytauto sukaktuves. Jos turinčios būt paminėtos Vilniuj ir už Vilniaus ir, ypač, Krokuvoj, kur Vytautas priėmė krikštą. Lenkija, esą, turinti pakilti aukščiau ginčų, kurie buvo prieš 500 metų, ir matant Vytaute lietuvių ir Lietuvos atstovą, matyti kartu jame ir gerbti didelę lenkų istorijos asmenybę. Nieks nemanąs kliudyti lietuviams gerbti Vytautą, bet, rūsčiai pareiškia „Czas“, nei paimti jo iš Vilniaus, nei išbraukti iš lenkų istorijos, neleisim. Gali ta tema Kaune rašyti ką tik nori, bet yra tikra, kad, jei turėtų (suprask, lietuviai) bent truputį Vytauto politinio talento ir tikrosios tradicijos, tai būtume jau seniai po naujos unijos akto pasirašymo, – baigdamas nukliedi Krokuvos oficiozas⁶⁹⁴.

1929 metais rugsėjo 24 dieną Vilniaus lietuvių komiteto posėdyje svarstyta, kaip vilniečiai minės Vytauto Didžiojo 500 metų jubiliejų. Buvo išrinktas Vytauto Didžiojo jubiliejaus komitetas. Ketvirtame šio komiteto posėdyje K. Stašys pranešė apie p. Donato Malinausko sumanymą statyti Vilniaus katedroje Vytautui D. sarkofagą. Kun. Kraujalis papasakojo surinktas D. Malinausko tuo reikalu žinias. Tuo reikalu D. Malinauskas daug jau padaręs žygių Vilniuje ir Varšuvoje ir prašė Komitetą užsiimti visais sarkofago statymo reikalais⁶⁹⁵. Iškilnių programoje spalio 27 dieną buvo numatytos pamaldos Vilniaus katedroje ir, jeigu bus leista, sarkofago pašventinima⁶⁹⁶. Tačiau iki numatyto pašventinimo buvo dar toli.

1930 metų pradžioje, sausį, Slowo išspausdino pokalbį su Vilniaus katedros klebonu, prelatu Adomu Savickiu, kurį arkivyskupas įpareigojo kalbėtis su Donatu Malinausku. Prelatas nurodė, kad projektui priimti yra liturginių kliūčių. Kauno projektas per didelis, be to, jame užrašas tik lietuvių kalba ir tai tik Vilniaus krašto daliai atstovautų, o Vytautą pagerbti nori ir kiti Vilniaus gyventojai. Todėl jam nesuprantama, kodėl reikia priimti dalies, o ne visos visuomenės projektą⁶⁹⁷.

1930 metų kovo 14 dieną penktame vilniečių Vytauto Didžiojo Komiteto narių susirinkime buvo nutarta prašyti JE Vilniaus Arkivyskupą raštu, kad duotų oficialų leidimą Vilniaus katedroje pagal įteiktą D. Malinausko projektą statyti katedroje sarkofagą. Kaip žinoma, į tą raštą atsakė Vilniaus Katedros kapitula principialiai nesutikdama duoti leidimą Vytautui D. Katedroje paminklą statyti. Vytauto Komitetas antrą kartą kreipėsi raštu į Vilniaus arkivyskupą, kuriame nurodė, kad kapitula visai klaidingai pamatuoja savo neigiamą atsakymą. Į tą raštą dar nesusilaukta atsakymo⁶⁹⁸.

Ryto skaitytojai kovo 31 dieną buvo informuoti apie Vilniaus kapitulos atsakymą. Straipsnyje *Ką atsakė Kapitula dėl Vytauto Didžiojo sarkofago* buvo rašoma: *Kaip jau buvo pranešta, Vilniaus Vytauto Didžiojo Jubiliejaus Komitetas įteikė Vilniaus arkivyskupui metropolitui prašymą, kad raštu pareikštų savo duotą p. D. Malinauskui sutikimą padėti atitinkamoje Vilniaus Bazilikos vietoje sarkofagą kuriame bus sudėti dar užsilikę bažnyčioje Lietuvos Didvyrio kaulai.*

Į tą raštą atsakydama, kapitula principialiai pasisako prieš paminklo statymą Didžiajam Kunigaikščiui Vytautui Bazilikoj, nes paminklas jau esąs katedroj. Juo labiau negali būti nė kalbos apie sarkofago statymą Didžiojo Kunigaikščio kaulams sudėti, nes nieks gyvųjų nežino, kur esą Didžiojo Kunigaikščio palaikaj Bazilikoj, kurios požemius užvertė griuvėsiais architektorius Gucevičius, taisydamas katedrą XVIII amžiaus pabaigoje, Pono D. Malinausko tvirtinimai apie tariamą (?) Didžiojo Kunigaikščio palaikų suradimą neturi mažiausio pagrindo. „Vilniaus Rytojus“ komentuoamas atsakymą pažymi netikįs, kad XVIII amžiaus Gucevičius negalėjęs būti šių dienų Gucevičium ir užversti griuvėsiais Vytauto didžiojo karstą. Ir tas paminklas (portretas ir po juo lenta su parašu), kuris dabar yra Vilniaus Bazilikoj, negalima pavadinti paminklu šio krašto geriausiam valdovui ir tokiam didvyriui, koku buvo Vytautas Didysis. Kapitula pati dar seniau turėjo pastatyti jam tinkamesnį paminklą nors kaip šios bažnyčios fundatoriui ir didžiausiam jos geradariui, o jau jokių būdu netrukdyti taip daryti kitiems, ko pati nėra padariusi⁶⁹⁹.

Mūsų laikraštis balandžio 12 dieną taip pat informavo skaitytojus, kad Vilniaus kapitula neduoda leidimo statyti sarkofagą, nes esą Donato Malinausko tvirtinimai apie Vytauto palaikų suradimą neturi pagrindo⁷⁰⁰.

Savo sumanymui įgyvendinti Donatas Malinauskas pasikvietė žinomą skulptorių iš Jurbarko Vincą Grybą. Vincas Grybas laiške, rašytame 1931 metais sausio 7 dieną tuomečiam Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkui Konstantinui Šakeniui, užsimena apie sarkofago kūrimo pradžią: *Dar 1929 m. vasarą Donatas Malinauskas iškėlė spaudoje reikalingumą statyti Vytautui Didžiajam sarkofagą Vilniaus katedroje. Savo laiku aš labai susidomėjau šituo sumanymu ir p. D. Malinauskui pakvietus mane dirbti minėto sarkofago projektą, aš visomis savo kūrybinėmis jėgomis prie to darbo dėjau, nes jaučiau, kad tai yra svarbus sumanymas kaip meno žvilgsniu, taip ir valstybiniu, nes buvo aišku, kad tai ne vieno p. Malinausko asmens reikalas, iškeltas besitarianant Vytauto Didžiojo metams⁷⁰¹.*

Dailininkas Jonas Šileika 1929 metų birželio 23 dieną rašė Vincui Grybui (laiškų kalba netaisyta): *Gerbiamasai! Vakar suvėjau poną Donatą Malinauską sumanytoją dirbti Vytautui sarkofagą. Aš užminiau jam apie Tamstą, kad Tamsta galėtumėte tą darbą atlikti. Jis labai nusidžiaugė ir prašo, kad kuo greičiausiai Tamsta pas jį į Kauną atvyktum tuo tikslu gera pasikalbėti ir dalyką galutinai išspręsti. Jis, p. D. Malinauskas, mano, kad aukų rinkimas bus pavestas Lietuvos Šaulių Sąjungai ir pinigai bus be kliūtis surinkti. P. D. Malinauskas yra apsistojęs viešbutyje „Italija“ Laisvės alėja 84, Kaunas. Žada būti apie savaitę laiko. Taigi pasiskubink jį pamatyti⁷⁰².*

Sarkofago kūrimą stimuliuavo, matyt, ir spaudos pranešimai, kaitinantys aistras. *Lenkai ruošiasi pagrobti šv. Kazimiero relikvijas: „Gazietą Warszawską“ praneša, kad lenkai ruošiasi išvežti iš Vilniaus*

į Lodzę Šv. Kazimiero relikvijas, esančias Vilniaus katedroj. Relikvijų pervežimui sudarytas specialinis komitetas ir pats pervežimas įvyksią rugsėjo mėn. Pervežimas įvyksią dėl to, kad Šv. Kazimieras yra Lodzės parapijos globėjas. Relikvijoms padėti būsiąs padarytas puošnus sarkofagas⁷⁰³.

Vytauto Didžiojo palaikų problema Lietuvos aidu skaitytojams išliko viena įdomiausių temų. Laikraštyje buvo rašoma, kad 1927 metais Kaune viešėjusiems kunigui ir daktarui iš Vilniaus Donatas Malinauskas įteikęs Lietuvoje išspausdintą savo straipsnį apie barbarišką išilaužimą į Vytauto kapą ir paprašęs perduoti p. Zahorskiui, dar pridėjęs pareiškimą, kad jis – p. Malinauskas – yra pasiryžęs pasiekti net Vilnių, jei tik p. Zahorskis pareiškštų norįs išsiteisinti⁷⁰⁴. Zahorskis neatsakė Donatui Malinauskui, o po metų mirė.

1929 metais spalio 25 dieną Jonas Šileika Vincui Grybui rašė: *Didžiai gerbiamasis Skulptoriau! Vakar vakare netikėtai susitikau su p. Malinausku. Jis labai Tamsta didžiuojasi ir Tamstos darbai jam labai patinka. Jis man padėkavojo už supažindinimą su Tamsta ir seniau sakė, kad dar pirmą „litviną“ sutikęs savo gyvenime, kurs taip laikytųsi žodžio ir taip greit atsakinėtų ant laiškų.*

Paprastai esą mus, „džentelmenus“, priimta ilgai neatsakyti ant laiškų arba nepildyti žodžio, bet p. Grybas sako jau matyt visai kitos kultūros žmogus, tas jį p. Malinauską labai džiugina.

Jis vakar mane labai prašė Tamstai parašyti ir prisžadėjau, nors labai laiko neturiu, bet pildau.

Jis prašė Tamstai pasakyti, kad tas projektas Vytauto karsto ir abelnai Tamstos darbai jam labai patiko. Vytauto karstą prašė suprojektuoti su lyg jo pataisa ir kaip galint pasiskubinti, kad į kokias dvi savaites jam galėtum pateikti. Per šį laiką jis suvažinės į Vilnių ir parsivež maštą arba vietos karstui padėti didumą ir kitus reikalingus daiktus. Tokiu budu Gerbiamasis patenkink p. Malinauską, kuris yra be galo stebėtinais atsidaęs tam reikalui ir aš tikiu, kad jis savo sumanymus tokiu būdu praves. Rašydamas jam primink, kad aš Tamstą informavau⁷⁰⁵.

Ko siekė skulptorius Vincas Grybas ir kokias idėjas norėjo įgyvendinti kurdamas Vytauto Didžiojo sarkofago projektą, galime atsekti iš jo laiško, rašyto 1929 metais gruodžio 6 dieną iš Jurbarko brolio dukrai Venetai: *Čia idėjau tris fotografijas, vienoje matysi DLK Vytauto sarkofago projektą, tai dar pirmas šikcas molyje, bet jau ir iš to šiek tiek numenu, matosi Vytautas gulintis numiręs ant meškos kailio – meška tai Žemaitijos ženklas, gale galvos stovi Lietuva skydu pasirėmusi ant liūto ir deda garbės vainiką gale kojų kanklininkas, ties viduriu bus reljefas, kuris atvaizduos mūsų ties Žalgiriu, viršui parašo trys ženklai Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos sujungti girliandų vainiku, ant pat viršaus vėliavos ir Vytauto ženklas. Penki laiptai aukštyn reiškia 500 metų nuo Vytauto mirties, turėtų būti pastatytas Vilniaus katedroje prie sienos iš juodo granito ir bronzos ir kainuotų apie 30000 dolerių, bet ar jis įvyks tikrai nežinia⁷⁰⁶.*

Apie tolesnę paminklo-sarkofago kūrimo eigą Vincas Grybas 1931 metais sausio 7 dieną rašė Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkui, švietimo ministrui Konstantinui Šakeniui: *Prisitaikydamas prie p. Malinausko pageidavimų, sarkofago projektą padirbau ir kaip man buvo įsakyta padaryti 1929 m. gruodžio 24 d. jį pristaciau p. Respublikos prezidentui apžiūrėti. P. Respublikos prezidentas tuo projektu buvo patenkintas – išskiriant „Žalgirio kautynių“ kopiją reljefe, kurios ir aš nenorėjau dėti, – maloniai paaiškino visas aplinkybes sarkofago įkurdinimo ir tolimesniam projekto likimui nulemti patarė kreiptis į Jūsų ekselenciją kaip Vytauto Didžiojo komiteto pirmininką⁷⁰⁷.*

.....

⁷⁰⁷ Barbariškas lietuvių relikvijų profanavimas Vilniuje, *Lietuvis*, 1927 05 30, nr. 118, p. 1.

⁷⁰⁸ Bažnytinis Komitetas D.L.K. Vytauto Didžiojo sukaktuvėms paminėti, *Mūsų laikraštis*, 1929 05 09, nr. 19, p. 2.

⁷⁰⁹ Tumėnienė N. *Vincas Grybas gyvenimo ir kūrybos drama*, Vilnius, 2004, p. 56.

⁷⁰⁰ Malinauskas D. Kuo dera neatideliuojant pradėti Vytauto Didžiojo penkių šimtų metų mirties sukaktuvių pagerbimą, *Lietuvos aidas*, 1929 05 14, nr. 107, p. 3.

⁷⁰¹ *Ten pat.*

⁷⁰² J. T. Girtinas ir remtinai sumanymas, *Trimitas*, 1929 06 13, nr. 23, p. 387–388.

⁷⁰³ Malinauskas D. Dėl Vytauto didžiojo karsto, *Lietuvos aidas*, 1929 06 19, nr. 136.

⁷⁰⁴ Dėdelė A. Tikrai įgyvendintinas sumanymas, *Lietuvos aidas*, 1929 05 23, nr. 114, p. 2.

⁷⁰⁵ *Ten pat.*

⁷⁰⁶ Malinauskas D. Dėl Vytauto Didžiojo iškilnių vyriausiojo komiteto, *Lietuvos aidas*, 1929 06 10, nr. 128, p. 7.

⁷⁰⁷ Apie Vytauto Didžiojo iškilnių komitetą, *Lietuvos aidas*, 1929 06 03, nr. 122, p. 3; Malinauskas D. Dėl Vytauto...

Ten pat.

⁶⁸⁸ Vytauto grabas, *Vilniaus rytojus*, 1929 07 13, nr. 29, p. 1.

⁶⁸⁹ Vytauto jubiliejui artėjant, *Lietuvos aidas*, 1929 07 06, nr. 150, p. 1.

⁶⁹⁰ Lietuvos kunigaikščio Vytauto Didžiojo 500 metų mirties sukaktuvėms paminėti vyriausiojo komiteto darbai, *Lietuvos aidas*, 1929 08 08, nr. 178, p. 4.

⁶⁹¹ Marius K. Neprašyti ir neprašytini Vytauto Didžiojo gerbėjai, *Lietuvos aidas*, 1929 08 13, nr. 182, p. 3.

⁶⁹² *Ten pat.*

⁶⁹³ Vytauto Didžiojo komitete, *Lietuvos aidas*, 1929 11 04, nr. 251, p. 6.

⁶⁹⁴ Dar Vytauto „gerbėjai“, *Lietuvos aidas*, 1929 09 05, nr. 201, p. 2.

⁶⁹⁵ Vytautininkas. Vinius Vytauto Jubiliejaus Komiteto veikimas, *Vilniaus Varpas*, 1930 05 02, nr. 1B (28), p. 4–5.

⁶⁹⁶ *Ten pat*, p. 4.

⁶⁹⁷ Vilniaus lenkai nesutinka primti lietuvių Vytauto kapui sarkofago, *Lietuvos žinios*, 1930 01 30, nr. 24, p. 2.

⁶⁹⁸ Vytautininkas. *Ten pat*, p. 4–5.

⁶⁹⁹ Ką atsakė Kapitula dėl Vytauto Didžiojo sarkofago, *Rytas*, 1930 03 31, nr. 74 (1818), p. 6.

⁷⁰⁰ Lenkai neleidžia statyti Vytauto Didžiojo kaulams sarkofago, *Mūsų laikraštis* 1930 04 12, nr. 15 (67), p. 1.

⁷⁰¹ Tamašauskas K. Kur Vytauto Didžiojo sarkofagas? *Statyba ir architektūra*, 1990, nr. 7.

⁷⁰² Šileikio J. 1929 06 23 laiškas V. Grybui, *VUBRS*, f. 109, s.v. 54, l. 11; Jencius-Butautas V. Vytauto Didžiojo paminklo-sarkofago istorija, *Voruta*, 1995 08 01–18, nr. 28–29.

⁷⁰³ Lenkai ruošiasi pagrobti šv. Kazimiero relikvijas, *Lietuvos aidas*, 1929 08 03, nr. 174, p. 2.

⁷⁰⁴ Marius. K. Kaip yra iš tikrųjų su Vytauto Didžiojo relikvijomis, *Lietuvos aidas*, 1929 10 24, nr. 243, p. 3.

⁷⁰⁵ Šileikos J. 1929 10 25 laiškas V. Grybui, *VUMBRS*, f. 109, s.v. 54, l. 129; Jencius-Butautas V. Vytauto Didžiojo paminklo-sarkofago istorija, *Voruta*, 1995 08 01–18, nr. 28–29.

⁷⁰⁶ Grybo V. 1929 12 06 laiškas brolio dukrai Venetai, *V. Grybo šeimos archyvas*.

⁷⁰⁷ Tamašauskas K. *Ten pat.*

Protestas *Dziennik Wileński* redakcijai. Vytauto karsto klajonės

1930 metais sausio 31 dieną *Lietuvos aidas* rašė, kad Vilniaus endekų laikraštis *Dziennik Wileński* pateikė informaciją apie sarkofago Vytautui Didžiajam ruošimą ir pridūrė nuo savęs, kad lietuviai rūpinasi išvežti kunigaikščio palaikus į Kauną. Lenkai tuo tik patvirtino, kad jiems žinoma, kur yra Vytauto Didžiojo palaikai. Sausio 24 dieną lankydamasis Vilniuje Donatas Malinauskas įteikė *Dziennik Wileński* redakcijai protestą dėl gandų apie palaikų išvežimą į Kauną: „*Dziennik Wileński*“ kartoja keistą pastabą apie tariamąsias pastangas išvežti į Kauną D. Kun. Vytauto palaikus, primesdamas šiuo žygiu net man taip negražų vaidmenį, kurį, abejoju, ar kas nors Lietuvoje drįstų apsiimti. Nes juk labai gerai visiems žinoma, kad lietuviai taip, kaip ir visuomet, negali išsižadėti amžinosios savo sostinės, kurioje pasiekė tėvynės nepriklausomybę, todėl negali net ir pamanyti apie jokią kur nors savo didžiausio Didvyrio palaikų parvežimą iš tos vietos, kurioje jisai pats liepė save, mirus, palaidoti⁷⁰⁸.

Kovo 1 dieną *Lietuvos aidas* savo skaitytojams pateikė pokalbį su Donatu Malinausku, kai šis apsilankė Vilniuje po klastingo lenkų užgrobimo. *Svarbiausia mano* [Donato Malinausko] kelionės į Vilnių priežastis buvo noras patikrinti, ar iš tikrųjų Vilniuje tebėra dar Vytauto Didžiojo kaulai⁷⁰⁹. Donatas Malinauskas įsitikino, kad Vytauto palaikai tebebuvo katedroje, Vytauto Didžiojo kapo rūsyje, kuriame buvo neseniai mirusio metropolito Vincento Kliučinskio ir vyskupo Valerijono Protasevičiaus palaikai. Vytauto kaulai buvo perdėti į kitą dėžę ir uždėti ant vyskupo Protasevičiaus karsto. *Trimitas* apie tai rašė: *Tuo pat laiku D. Malinauskas del Vytauto D. kaulų apsaugos tarėsi ir su Vilniaus kapitula. Prel. Savickis jam pareiškęs, kad kai į Vytauto Didžiojo rūsi buvo dedami metropolito Kliučinskio palaikai, jis pats (pral. Savickis) savo rankomis perdėjo Vytauto Didžiojo kaulus medinėn dėžutėn su užstumiamu viršeliu ir, sukalbėjęs „Dievo Angelas“, pastatė tą dėžutę su kaulais ant karsto su vyskupo Protasevičiaus palaikais. Prel. Savickis net sutiko tuos kaulus D. Malinauskui parodyti⁷¹⁰.*

Anot Donato Malinausko, Vilniaus kapitula ir vietos pasaulietinė valdžia sutikusi, kad Vilniaus katedroje būtų padėtas sarkofagas, kurio projekto fotografiją paliko arkivyskupui metropolitui. Sutikti tai sutiko, bet, kaip parodė ateitis, žodžio netesėjo ir Vytauto karsto, sukurto pagal Petro Rimšos projektą, į Vilniaus katedrą neįsileido.

Nors lenkai 1933 metais Vytauto karsto į Vilniaus katedrą neįsileido, tačiau bandė teisintis ir liepos 16 dieną *Kurjer Wileński* žinomas Vilniaus senienu konservatorius J. Lorentz'as paskelbė išsamų straipsnį, kuriame aiškino, kad Vytauto palaikai, matyt, yra žuvę per 1655–1661-ųjų karą, kai Vilniuje siautėjo nedisciplinuota rusų kariuomenė, ir kai visi visų bažnyčių karstai buvo kazokų išvartalioti ieškant brangenybių. Po tokios suirutės visi kaulai rasti sumaišyti ir dabar iš jų išskirti, kuris kaulas yra Vytauto, kuris kurio nors Vilniaus vyskupo ar kurio kito žymesnio katedroje palaidoto miestelėno, esą negalima. Panašiai lenkai aiškinosi net per radiją lietuviškai. *Vilniaus Rytojus*, suglausdamas bylos eigą, teisingai pažymėjo, kad iš jos kyšo principinis lenkų kapitulos nenoras pagerbti bazilikos įkūrėją ir geradarių, nes jinai, lenkų šovinistų programą bevykdydama, siekia išnaikinti ir vardą to, kuris yra Lietuvos garbės bei galybės simbolis, nenuilstamas del lietuvių tautos laisvės kovotojas⁷¹¹.

1933 metais interviu *Lietuvos aidui* Donatas Malinauskas pateikė tokią tolesnių įvykių raidą: *Besiartinant 500 metų Vytauto Didžiojo mirties sukaktuovėms, sausio 7 d. 1930 m. pirmą kartą po Želigooskio įsibrovimo atvykau į Vilniaus susitarti su vietos valdžios organais Vilniaus Bazilikoje palaidotam jos įkūrėjui sarkofago pastatymo reikalui. Kreipiausi į Vilniaus metropolitą kun. arkivyskupą Jalbrzykowskį, klausdamas, ar bažnyčios teisės dabar nedraudžia statyti sarkofagus šventovių įkūrėjams jų įkurtose šventovėse, kuriose jie palaidoti. Gavau atsakymą, kad tai net pageidaujama. Tada įteikiau jam suprojektuoto Vytauto Didžiojo sarkofago Vytauto Bazilikai modelio fotografiją⁷¹².*

Aišku, kad 1930–1933 metais (ir vėliau) buvo tik sarkofago projektas, tai patvirtina ir minėtas Vinco Grybo laiškas, kuriame rašoma: *Jei būtų reikalas užfiksuoti šitą sarkofago projektą kaip dokumentą: aš galiu išeinant iš dabartinio jo škico jį tobulai ir atitinkamoje medžiagoje sukurti*⁷¹³.

Tuo metu, kai Donatas Malinauskas ir Vincas Grybas dėjo visas pastangas, kad paminklo-sarkofago idėja būtų realizuota, pats projektas buvo saugomas Prezidentūros palėpėje.

1931 metais vasario 4 dieną Vytauto Didžiojo komiteto atsakyme skulptoriui Vincui Grybui rašoma, kad *komitetas nedarydamas galutinio konkretaus sprendimo prašyme minimo sarkofago reikalui, paskyrė komisiją iš pulk. Birento, p. Mašiotienės ir dail. Žmuidzinavičiaus, kuriai pavedė sarkofago projektą apžiūrėti*⁷¹⁴.

Vytauto Didžiojo komiteto pavedimu 1930 metų sausį Donatas Malinauskas po daugelio metų vėl aplankė Vilnių, pasidomėjo, ar iš tikrųjų Vilniaus katedroje tebėra Vytauto Didžiojo palaikai, ir bandė gauti leidimą pastatyti paminklą-sarkofagą, tačiau gavo neigiamą atsakymą kaip ir Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo komitetas, kuris 1930 metais kovo 16 dieną oficialiai kreipėsi į Romualdą Jalbzykovskį (Romuald Jałbrzykowski) ir paprašė raštu patvirtinti sutikimą, kad Vilniaus katedroje būtų pastatytas Vytauto Didžiojo sarkofagas, *kuriame bus sudėti dar išlikę šioje bažnyčioje Lietuvos didvyrio kaulai*. Dėl nepalankios Vilniaus kapitulos nuostatos sarkofago pastatymą kuriam laikui teko atidėti.

Kaip atsaką į Donato Malinausko pastangas pagerbti Vytautą Didįjį, lenkai 1930 metais kovo 25 dieną sukūrė savo laikinąjį Vytauto Didžiojo 500 mirties metinių minėjimo komitetą Vytautui Didžiajam pagerbti ir jo garbės pirmininku pasikvietė Juzefą Pilsudskį. Pilsudskis sutiko būti šio komiteto garbės pirmininku⁷¹⁵. Skulptorius prof. Boleslovas Balzukevičius padarė sarkofago (karsto) projektą Vytauto Didžiojo palaikams. Vytautas pavaizduotas gulintis su kunigaikščio mitra ir ilgu kalaviju. Tokį sarkofagą lenkai buvo numatę pastatyti katedroje⁷¹⁶. Matyt, dėl šių priežasčių lietuvių siekiai tapo sunkiai įgyvendinami ir sulaukė didelio lenkų pasipriešinimo. Lenkų komitetą sudarė Vilniaus miesto prezidentas Juzefas Fojelevskis (Józef Folejewski), Ferdinandas Ruščicas (Ferdinand Ruszczyk)⁷¹⁷, *Przegląd Wileński* (1911–1915 ir 1921–1938) redaktorius Liudvikas Abramavičius (Ludwik Abramowicz), prof. Stanislovas Koścalkovskis (Stanisław Koścalkowski), prof. Marianas Zdiechovskis (Marian Zdiechowski), Mykolas Bernšteinas, redaktorius Vitoldas Hulevičius (Witold Hulewicz), savivaldybės narys Viktoras Piotrovičius (Wiktor Piotrowicz). 1930 metų gegužę prie komiteto prisijungė paminklų konservatorius dr. Stanislovas Lorentzas (Stanisław Lorentz). Minimas komitetas buvo sudaręs net komisiją santykiams su lietuvių komitetu užmegzti. Taip pat buvo sukurtas ir baltarusių komitetas, į kurį įėjo Adamas Stankevičius, Viačeslavas Bohdanovičius, Fabijonas Jaremičius. Lietuvių ir lenkų komitetai taip ir nesusitarė⁷¹⁸.

Ne tik lietuviams, bet kiek vėliau ir lenkams nepasisekė gauti arkivyskupo Romualdo Jalbzykovskio sutikimo dėl paminklo sarkofago Vytautui Didžiajam Vilniaus katedroje. Svarstant sarkofago klausimą kapitula neprieštaravo tokiai idėjai ir tik lenkams pradėjus darbus, atsisakė duoti leidimą jį statyti katedroje. Dėl to iš komiteto pasitraukė prof. Ferdinandas Ruščicas.

Apie savo vėlesnius darbus, susijusius su Vytauto sarkofagu, Donatas Malinauskas pasakojo: *Atidėjęs šalin visus kitus reikalus, sutikus vyriausiojo jubiliejinio komiteto globėjui – Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai, palaikomas dabartinės vyriausybės galvos – ministerio pirmininko Juozo Tūbelio ministerio ir vyriausiojo komiteto pirmininko – švietimo inž. K. Šakenio, išvykau Prahon, kur nuodugniai priruošiau sarkofago, kuris turės būti pastatytas vėliau projektą ir užsčiau metalinį karstą, kuris galės būti į sarkofagą idėtas, o laikinai galės atstoti ir patį sarkofagą. Tajį karstą daviau padaryti iš metalo, kurio išdirbimo paslaptis tėra žinoma tiktai Čekoslovakijoje, kur jisai pavadintas „anticoro“. Tai yra šarvuoto plieno rūšis, kuri visiškai nerūdija ir, be to, yra atspari prieš betkurias rūgštis, net prieš vadinamąjį karališkąjį vandenį. Karstas padarytas gana masyvus, turi ploniausioje vietoje šešis milimetrus storumo. Po metaliniu viršeliu yra dar antras stiklinis viršelis, hermetiškai uždaromas. Karstas nėra labai didelis – tiktai toks, kad likę kaulai sutilptų, bet vis dėlto sveria daugiau kaip 150 kilogramų. Kad būtų sunkiau pastatyta jį išnešti, galima iš vidaus jį prišriubuoti prie*

fundamente įmūrytų plieninių inkarų. O kai karstas bus uždarytas jį sudaužyti ar atidaryti bus sunkiau kaip geriausią nedegamą spintą. Tuo būdu tas karstas yra kaip ir pomirtiniai šarvai brangiausiems mūsų Didvyrio kaulams. Karsto išvaizda taip pat daro rimtą ir estetišką įspūdį. Išlaikyti gi jisai gali daugelį tūkstančių metų.

Priešingų asmenų veltui darytos, tebedaromos ar dar darysimos pastangos sukliudyti įvykdyti tą reikalą ne tiktai nesukliudys, bet, kaip ir ligšiol, tiktai prisidės prie rezultatų pagerinimo, nes niekas negalės mus sulaikyti nuo mūsų pareigų atlikimo. Nekalbėdamas apie stačiai negirdėtus sunkumus, kuriuos man teko nugalėti ir kuriuos darė man asmenys, kurie būtų turėję net pagelbėti man šiuo reikalu, tepasakysiu, kad net karstui parvežti Vilniun atsirado netikėtų sunkumų. Lenkijos vyriausybė net du kartus gražino karstą Čekoslovakijon. Ir tiktai čekoslovakams atsisakius įvežti Lenkijon už 35.000 čekų kronų mašinų, kad tiktai praleistų jų vietoje tą karstą, teleido atvežti jį Varšuvon. Varšuvoje gi pripažinus tą karstą vis dėlto uždraustu Lenkijon įvežti, buvo norėta ir trečią kartą gražinti jį Čekoslovakijon. Tada man teko daryti intervenciją per labai įtakingus asmenis, kol pagaliau buvo gautas galutinis sutikimas jam pervežti Vilniun. Iš Varšuvos Vilniun karsto pervežimas truko išties pusę metų: nuo praeitų metų gruodžio mėn. aš jį tegavau Vilniuje tiesiog iš traukinio tiktai birželio 19 d. šiemet. Ir išpakuvus karstą, teko stebėtis jo pabuvojimo lenkų muitinėse Zebrzydovicuose ir Varšuvoje paliktomis žymėmis. Pačiam karstui pakenkti dėl jo atsparumo, matyt, negalėjo jokiu būdu. Užtat buvo išplėšytas iš neuždaryto karsto vidaus škarlatinio aksamito apmušalas, ugnyje storai paaukuotos karsto rankenos, matyt, buvo tirpdytos vadinamu karališku vandeniu⁷¹⁹, buvo trintos karsto viršaus politūruotos vietos, o karsto sienos buvo aplipdytos kažin koku juodu smalkiu... Vilniuje teko dar remontuoti atvežtą karstą⁷²⁰.

Vilniaus kapitulai nesutikus priimti aukojamo karsto, perdavė jį į patikimas rankas. Į tas pačias rankas taip pat patikėjau medžiagą, – 1933 metais Donatas Malinauskas sakė interviu Lietuvos aidui, – kurią gavau iš čekoslovakų valdžios Vytauto Didžiojo, kaip čekoslovakų „Pageidautojo Karaliaus“ kaulams įvytioti. Tai yra medžiaga, kurion bus įvytioti tiktai mūsų Didvyrio ir tiktai Čekijos karaliaus Karolio IV-ojo, čekoslovakų vadinamo Tėvynės Tėvo, kaulai⁷²¹.

1930-ieji jubiliejiniai Vytauto Didžiojo metai, tai ne 2010-ųjų Žalgirio mūšio 600-ieji jubiliejiniai metai. Tuomet kiekvienas Lietuvos pilietis laikė savo pareiga prisidėti prie 500 metų Vytauto mirties jubiliejaus. Kazys Vizbaras net bandė patikslinti Vytauto mirties datą⁷²².

Žydai taip pat neliko jubiliejaus nuošalyje, vyriausiasis Kauno rabinas dr. Šapiro išleido atsišaukimą į Lietuvos žydus hebrajų ir žydų kalbomis:

Jų Malonybėms rabinams, bendruomenių pirmininkams ir visiems Lietuvos žydams.

Ateinančiais metais Lietuva švęs 500 metų Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Vytauto Didžiojo mirties jubiliejų. Tam tikslui Kaune įsisteigė Vyriausias Vytauto Didžiojo komitetas, kurio uždavinys yra su didžiausiu atsidėjimu ir iškilmingumu paruošti ir praveisti tas nepaprastas tautines iškilmes – paminėti didžiajam Tautos Didvyriui ir galingos Lietuvos Valstybės Steigėjui aukštai iškėlusiam Lietuvos vardą. Jojo vardas tampriai yra surištas su senąja Lietuvos sostine Vilniumi – Lietuvos Jeruzale, – kuria ir dabar yra geriausių Lietuvos sūnų siekimų ir svajonių centras. Minėtas vyriausias komitetas, kuriame dalyvauja visų tautų ir sluoksnių atstovai, įsteigė atskirą „Vytauto Fondo“ komitetą, kurio tikslas yra rinkti reikalingas lėšas.

– Visi Lietuvos piliečiai, be tautybės ir tikybės skirtumo, be abejonės, dalyvaus tose iškilmėse. Ypatingai mes, Lietuvos žydai, dalyvausime tose iškilmėse bendrai, kaip Lietuvos piliečiai, ir ypatingai, kaip žydai, nes Vytauto Didžiojo vardas žydų istorijoje įrašytas auksinėmis raidėmis. Žydai su giliausiu dėkingumu pamena labai širdingą Vytauto Didžiojo elgesį su Lietuvos žydais ir tas dideles privilegijas, kurias Vytautas jiems buvo suteikęs, ir kurio pavyzdį sekė ir kiti Lietuvos kunigaikščiai ir karaliai.

Visi mes dalyvausime tuose komitetuose. Aukokime gera širdimi ir gausia ranka Vytauto Fondui. Atlikime mūsų pareigą ir parodykime savo dėkingumą Didžiojo Kunigaikščio Vytauto Didžiojo atminimui.

Tegul Viešpats palaimina mūsų žemę ir gražina Jai jos garbingą praeitį. Abraomas Beras Šapiro Kauno Vyriausiasis rabinas⁷²³.

Prie šitokio gražaus ir išmintingo atsišaukimo nieko neprisidursi.

Vytauto karsto, pagaminto Čekoslovakijoje, klajonės, prasidėjusios nepriklausomos Lietuvos laikais, nesibaigia dar ir šiandien. Kur buvo karstas prieš Antrojo pasaulinio karo

pradžią, galima sužinoti iš 1939 metų *Naujosios Romuvos*, kad nepavykus jį pastatyti Vilniaus katedroje, su dideliu vargu patalpino šv. Mikalojaus bažnyčioje⁷²⁴.

Vokiečių okupacijos metu Vytauto karstas buvo saugomas dabartiniame Mokslų akademijos pastate, kur jį matė Eugenija Modzeliauskaitė. Jau, matyt, po karo, karstas pateko į dabartinio Lietuvos nacionalinio muziejaus saugyklas. Keisčiausia tai, kad jau atgimusiame Lietuvoje niekas taip ir nepasirūpino, kad karstas būtų atiduotas į Vilniaus arkikatedrą baziliką, bet vėl pasmerkė klajonėms. Jis pateko į Signatarų namus, o ruošiantis 2010 metais minėti Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejų, taip ir nebuvo perkeltas į Vilniaus arkikatedrą baziliką, vėl sugrįždamas į Nacionalinio muziejaus fondus. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto karstas, matyt, dar ilgai klajos, kol bus garbingai įneštas į Vilniaus arkikatedrą baziliką.

.....

⁷⁰⁸ Vyskupijos pusoficiozis, o vis dėlto šmeižia per akis, *Lietuvos aidas*, 1930 01 31, nr. 25, p. 3; P. Donato Malinausko pareiškimas, *Vilniaus Rytojus*, 1930, nr. 9, p. 4.

⁷⁰⁹ Alfr. Dd. Vytauto Didžiojo kaulai tikrai tebėra Vilniuje (iš pasikalbėjimo su p. Donatu Malinausku), *Lietuvos aidas*, 1930 03 01, nr. 50, p. 3.

⁷¹⁰ Lenkai neleido Vytauto didžiojo kaulų sudėti į karstą, *Trimitas*, 1933 08 17, nr. 33, p. 642–643.

⁷¹¹ Vytauto didžiojo palaikų klausimu, *Trimitas*, 1933 07 27, nr. 30, p. 593.

⁷¹² Vytauto Didž. likučių apsaugojimas, *Lietuvos aidas*, 1933 08 12, nr. 181, p. 1, 3.

⁷¹³ Tamašauskas K. *Ten pat.*

⁷¹⁴ *Ten pat.*

⁷¹⁵ Lenkai juokus krečia, *Mūsų laikraštis*, 1930 06 07, nr. 23 (75), p. 2.

⁷¹⁶ Ir lenkai pagerbs Vytautą Didįjį, *Mūsų laikraštis*, 1930 08 02, nr. 31 (83), p. 2.

⁷¹⁷ *Ruščicas laikė save lietuviu*, pagal A. Žmuidzinaučiaus. *Mano autobiografijos apybraiža*, Kaunas, 1954–1956, LDM, b. 5, b. 55.

⁷¹⁸ Milewski J.J. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto 500-ųjų mirties metinių minėjimas Vilniuje, *Mūsų praeitis*, Vilnius, 2001, nr. 7, p. 71–72.

⁷¹⁹ Karališkasis vanduo (arba karališkoji degtinė) – koncentruotų azoto rūgšties ir druskos rūgšties mišinys (paprastai santykiu 1:3). Jis taip vadinamas dėl to, kad tirpina tauriuosius metalus, pavyzdžiui, auksą ir platiną.

⁷²⁰ Vytauto Didž. likučių apsaugojimas, *Lietuvos aidas*, 1933 08 12, nr. 181, p. 1, 3.

⁷²¹ *Ten pat.*

⁷²² Kaz. Vizbaras. Dėl L. K. Vytauto Didžiojo mirties dienos, *Lietuvos aidas*, 1929, nr. 260, p. 5.

⁷²³ Vytautas Didysis ir Lietuvos žydai, *Lietuvos aidas*, 1929 11 08, nr. 255, p. 2.

⁷²⁴ Donato Malinausko 70 metų amžiaus sukaktis, *Naujoji Romuva*, 1939 03 19, nr. 11, p. 239.